

Tarih, Coğrafya:

Bozca ada

Yazan : Topoğraf Bnb.
Turhan Tınçata

Bozca adanın 1937 senesinde haritasını yapmak üzere oraya gittiğim zaman yerli halkın bazı hikâyelerinden aldığım ilhamla bazı tarihi eserleri ve bilhassa General Kılıklı Hüseyin Hüsnünün Truva harabeleri için kaleme alınmış bir konferansını me'haz yaparak Bozca ada hakkında ufak bir tarihçe vücade getirmegi düşündüm. Ancak... ben ne bir arkeoloji mütehassısı, nede bir tarihçi olmadığımı ve yurdun kıymetli bir parçası hakkında edindiğim bilgileri sayın arkadaşlarıma tanıtmaktan başka bir gayem bulunmadığına göre tesadüf edilecek kusur ve noksanların cesaret ve hüsnü niyetime bağışlanmasını dilerim.

Bozca adanın en eski sakinleri hakkında maalesef esash bir bilgi edinemedim. Ancak Truva krallığı milâttan 1400 sene evvel Eti imparatorluğuna bağlı bulunduğu sıralarda Yunanlılar Elen devrini yaşıyorlardı. Anadolu sahilleride heman kâmilten Elen donanmasının hâkimiyeti altında idi, bu itibarla Bozca ada sakinlerinin de o zama ya Yunanlı, ya Truvalı ve yahut mahlut ve gayri mütecanis bir kütleden ibaret bulunması icap etmekte isde o devirdeki halkın Elenlilere daha fazla müzahir olması, ada halkının Yunanlı olması ihtimalini daha kuvvetlendirmektedir.

Bozca ada Elenliler ile Truvalılar arasında açılan bir muharebede Elen donanmasına üssü bahri vazifesini görmüşdü.

Yunan baş komutanı Ağa-memnun Truvalılara karşı ilk muharebelerde mağlup olunca donanmasile Bozca adaya çekilmiş, Adanın sahile yakınlığından istifade ederek yaptırdığı tahta at hilesile Truva kalesinin kapılarını açtırmaya ve binnetice süratle Truvalılar üzerindeki muzafferiyeti temine muvaffak olmuşdu.

Milâddan 550 sene evvel İran hükümdarı Keyhusrev Anadoluyu başdan başa zabtettiği zaman Bozca adayıda hakimiyeti altına aldığı söylenirsede o devirde dahi Elenlerin denizlerde gösterdikleri hakimiyet bu adaya İranlıların tahakküm edemediklerine bir delil telakki edilebilir. Ancak miladdan 480 sene evvel dâranın oğlu Serhas büyük bir ordu ile Nağraya gelmiş, Truvadaki (Atena) Atana mabedine 1000 öküz kurban kesdirip Nağreden Akbaşa kurduğu büyük bir köprü ile ordusunu rumeli sahiline geçirdiği zaman müttefiki bulunan Finikelilerin yardımı ile Bozca adasında muvakkat bir zaman için İranilerin hükümü altına geçtiği rivayet edilmektedir. İranlılar çekildikten sonra boğaz sahillerini Midyahlar ele geçirmişdi. Fakat miladdan 450 sene evvel Midya kralı Erdeşir boğaz sahillerini Yunanlılara bıraktığı zaman Bozca adada bittabi tekrar Yunanlılara geçmişdi.

Bozca ada milâddan 280 sene evvel Bergama kırılları emrine ve milâddan 190 sene evvelde şarki romalıların eline geçmişdi.

Çok uzun bir zaman romalıların elinde kalmış olan Bozca adayı milâddan sonra 715 de Emevilerden halife Süleyman İstanbul seferinde ilk önce zaptedüp İstanbul önüne gitmiş fakat ordusu münhezim olunca adada tekrar bizanslılara geçmişdi.

1065 de Danişmen Selçuklarından İzmir taraflarında çok kuvvetli bir devlet adamı olarak tanınmakda olan Çağabek boğaz mıntakası meyanında Bozca adayıda hakimiyeti altına

almışdı, fakat Çağabek Bizanslıların teşvikile damadı Kılıç arslan tarafından zehirlenip öldürüldükden sonra Kılıç arslanı da bilâhare meydanı boş bulan Bizanslılar mağlup etti ve Anadolunun garbe düşen bu kısmı ile civar adalar meyanında Bozca adayıda tekrar işgalleri altına aldı ve bir müddet sonra da Venediklilere bırakmak mecburiyetinde kaldılar, 1353 de ada Venedikliler elinde bulunuyordu, 1357 deki büyük zelzeleden Bozca adada çok müteessir olmuş ve coğrafi vaziyetini hayli değiştirerek etrafındaki küçük adacıklar töremişdi.

1459 da Fatih zamanında Ege sahillerindeki bir çok adaların zaptı esnasında Bozca adada Türkler eline geçmiş ve Fatih tarafından birde kale inşa edilmiştir, denmekde ise de bu kalenin eski adının Manenç) olması ve bir zamanlar emevilerin de Manenç kalesini Cinivizlerden almış olduğuna dair olan kuyudatı tarihiye kalenin Venedikliler tarafından inşa edilmiş olduğu hakkındaki rivayeti takviye etmekde ve Fatih tarafından tadilen tamir edildiği ve yahud eski kalenin enkazı üzerine yeni bir kale inşa ettirilmiş olduğu kanaatini vermekdedir.

İki asır kadar bila fasıla Türk idaresinde kalmış olan bu ada 1661 tarihlerinde Sarı Kenan paşa komutasında âtil ve tenbel yatan Türk donanmasının gözü önünde Venedikliler tarafından işgal edildi. Ada komutanı Abaza Ahmet paşa idi. Bunun üzerine adayı muharebesiz olarak Venediklilere teslim eden Abaza Ahmet paşa ile kaleyi himayesiz bırakan donanma komutanı Sarı Kenan paşa maiyetile beraber İstanbula celp edilerek idam edildi, ve Köprülü Mehmet paşa kalenin istirdadına memuren boğaz mıntakasına gönderildi. Fatih devrinin en parlak yıldızı olan müdebbir vezir Köprülü Mehmet Kazdağı ahalisinden topladığı 3000 serden geçdi ile bir gece adaya

geçti, kaledeki Venediklilere yaptığı bir baskın ile Venediklileri imha ederek Bozca adayı tekrar ele geçirdi ve vaziyeti Venediklilere oldukça pahalıya mal etti. Venediklilerin intikamına karşı koyabilecek derecede kaleyi ve kuvvetini takviye ederek de İstanbul'a döndü. Bu hadiseden sonra Venedik donanması tekrar boğazda Türk donanmasını sıkıştırmaya başladı. Köprülü Vezir 150 parçadan mürekkep bir donanma ile tekrar Ege denizine çıktı isede maalessi bozuldu. Bunun üzerine çok kuvvetli bir donanma yaratmağa niyet ve azmeden Türk veziri evvel emirde Kum kalede Sultan hisar, Seddülbahirde Hakaniye kalelerini yaptırıp Venedik donanmasının Morto ve Krranlık limanlarında barınmalarına engel oldu.

İşte bu sıralarda idiki Mısırdan gelen bir Şayka) ya Bozca ada önünde saldıran on kadar Venedik gemisine mukabele eden Türk kadırgalarına kale toplanırdı yardım etti, kaleden atılan güllerin tesirile büyük bir Venedik gemisi battı ve 300 kadar mürettebatı da esir alındı, bunun üzerine buralarda uğraşmanın fuzuli ve hatta tehlikeli olduğuna inanan Venedik donanması da artık ada ve boğaz önlerinde görünmez oldu.

1679 da Rus baltık donanması boğaz önüne gelince ilk önce Bozca ada önünde durdu, fakat ne kaleden nede donanmadan yekdiğere karşı hasmane bir muamele yapılmadı, Donanma avdetinde kaleyi tahrip ettisede 1717 de Bayramiç müsellimi Hâdimi zadeler tarafından tamir ettirildi,

1807 de İngiliz donanması boğazı cebren geçüp İstanbul önünde on gün kalarak avdet ettiği zaman boğazdan çıkarken tabyalarımız ile İngiliz donanması arasında şiddetli bir ateş muharebesi olmuş, İngilizlerin iki fırkateyni batmış diğerleride yaralı olarak Bozca adaya iltica etmiş ve adayı muvakkaten işgal ederek gemilerini orada tamir etmişler ve Rus baltık

donanmasile de birleşerek boğazı kapamışlarsada yapılan muahede ile bu muvakkat işgalden de sarfınazar ederek adayı yine Türk idaresine bırakıp çekilmişlerdir,

Balkan harbinde zaif Türk donanmasının Akdenize çıkamaması yüzünden Bozca ada Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve kaza kaymakamı ile malmüdüdü ve diğer memurlar rumlardan yeniden tayin edilmişti. (Bu malmüdüdü : vaktile Karaköse tahsil memurluğunda bulunurken Meşrutiyetin ikinci senesinde Bozca ada malmüdürlüğüne gelmiş ve Balkan harbine takaddüm eden senelerde hakkındaki şikâyetlerin tevalisinden dolayı azledilen ve elyevm Bozca adada şarapcılık ile meşgul bulunan Karamanlı Nikolakidir. Bunun kardeşide halen avukatlıkla meşgul olup her gün Bozca ada hükümet konağına bu ad ile serbestce girip çıkmaktadır.) 1912 de başlayan bu işgal 12 sene kadar devam etti ve Lozan muahedesile 3/I. Teş./1923 de tekrar Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine verildi.

Tarihi istihalelerini bu suretle hulâsa ettiğimiz Bozca adanın coğrafi vaziyeti ile hars ve âdetlerini de hulâsatan bervechi ati arz ediyorum.

Bozca ada kazasını, Bozca ada kalesinin ittisalindeki 600 hanelik bir belde ile Karayer (Mavriya), orak, yılcık vesaire gibi hali adalar teşkil eder, Ne adada köyü nede başka bir mülhakatı vardır, 1050 si Rum 641 i Türk olmak üzere 1691 nüfusu vardır. Mesahası 33 Km. kare olup beher kilometre başına 51 nüfus isabet eder, Anadolu sahiline takriba onbeş kilometre mesafededir.

Adanın şekli coğrafisi : Büyük dil kaimi şimale, digeri şarka müteveccih bir müselles kaimüzzaviye şeklindedir.

Arazi kurak, iklim mutedil, her mevsimde muhtelif istikametlerden esen muhtelif şiddetteki rüzgârlara karşı daima açıktır.

Suları : Çay, ırmak gibi akar sulara malik değildir. Halkın büyük bir kısmı içme sularını bile yakın zamana kadar kuyulardan temin ederlermiş.

Hali hazırda belli başlı içme suları Yeni kale tepesinin tam şimaline isabet eden yarlı sahildeki sızıntı sulardan müteşekkil depo (bu deponun Hâdimilerden Ahmet Fazıl tarafından yaptırıldığı ve tarih taşının büyük harp içinde rum kilisesine kaldırıldığı ve şimdi nerede olduğunun meçhul bulunduğu söylenmektedir.) ile Yeşil bahçe mevkiindeki kaynaklardan en son olarak şehre alınan sudan ibarettir. Adanın muhtelif semt ve noktalarında bini mütecaviz kuyu vardır.

Ormanları yokdur, beş parçadan ibaret ve eşhasa tapulu koruları istisna edilirse ada heyeti umumiyesi itibarile çıplaktır. Yazın arazi örtüsünü bağlar ile rüzgârdan masun mıntakalardaki incir, zeytin ve ahlâtlar teşkil ederler.

Arazi münbit olup her nevi hububatın yetişmesine müsaittir, toprağın bilhassa bağcılık için çok müsait olduğu asarile müsbettir. Hele buranın çavuş üzümü dünya üzümcülük ticaret âleminde Türkiyenin yüzünü ağartacak bir vasıf taşır.

Kontra denilen şaraplık üzüm ise yerlilerin rivayetine göre miladdan beş altı yüz sene evvel İran ikliminden getirtilip türetilmiş ve şarapcılıkdaki maruf şöhretini ta o zamandan kazanmıştır. Bu şöhrete şarabın mucidi ve şarap ilahesi tanınan Bakusun Bozca adadaki mevcudiyetide daha esaslı bir âmil olmuştur.

Bakus... varlığını bu adada göstermiş ve ilaheliğini burada ilân etmiştir. Hatta 1889 : 1890 tarihlerinde kılıç meydanı denen ve şimdi park haline ifrag edilmek üzere tesviye görmüş olan mahalde Bakusun bir heykeli bulunarak Arkeoloji müzesine ihda edilmiş ve o zamanki müze direktörü bay Hamdiye

teslim edilmiştir. Bay Hamdi tarafından da Bozca ada belediyesine (Müzemizi ihya ettiniz) kayd ve mealinde bir takdirname gönderilmiştir. Zamanının en kıymetli Türk arkeoloğunun vermiş olduğu bu takdirname Bakus namına bir vesika olarak belediyede saklanmaktadır. Bu heykel bulunduktan sonra kılıç meydanında hafriyat yapılması belediyece arzu ve makamata arz edilmiş isede hükûmetce bir yardım yapılamamış ve belediye bütçesi de yalnız başına bu işi başarmağa müsaade etmemiş olduğundan arzu ve teşebbüs akim kalmıştır.

Yeni su deposunun olduğu yerdede 1936 da mermer bir kadın heykeli çıkmış buda belediyede hıfzedilmiştir, fakat bu heykelin henüz tarihi kıymeti takdir ve tesbit ettirilememiştir, zannedersem belediye bu heykeli maarif idaresine teslim edecektir.

Yerlilerin ifadesine göre adanın hangi tarafına bir kaç çapa vurulsa tarihi bir çerçeveye tesadüf edilirmiş.

Madenleri : Tuz burnu fenerinin olduğu mıntakada eskiden mevcat olduğu söylenen mermer ocaklarından oldukça temiz ve kıymetli mermer çıkarılmakda iken balkan harbini müteakip körletilmiş ve elyevm büsbütün terk edilmiştir. Göztepe şimalinde deniz kenarındaki kır ve mavi granit ile demir taşı bir müddet işletilmiş fakat oda mezkûr devirde ataletе duçar olmuştur.

Kabsız bayırında ve Hacı Mahmut mevkiinde kırmızı boya ile alçı madeni, çamlıkdaki Hakbele mevkiindede pekmez toprağı ve üstübeç bulunmakda ve ponent feneri civarındanda ebniye taşları çıkarılmaktadır.

Adanın muhtelif yerlerinde mevcut mavi, yeşil killer ile vaktile küp, surahi vesaire gibi şeyler yapılmakda ; sarı kil de damlarda çorak yerine kullanılmakda imiş, bu gün bunların hepsi metruk bir vaziyettedir.

Adanın garp ucunda takriba iki kilometre terbiinde bir arazi kâmilten seyyar kumlukdan ibarettir. Bu kumluk hatta o kadar seyyar ve seyyaldir ki bu gün bir mıntakada ormanları kapayan, tepeler teşkil eden kumlar yarın aynı mıntakada bir kokurdan, daha sonra dümdüz bir kum çölü manzarası arz eder, yine bir kaç gün sonrada yarattığı başka bir manzara ile evvelce örttüğü ormanı açar, bütün bu tahayvülat rüzgâr istikametlerine göre muhtelif eşkal altında vücut bulur.

Bazı âdetler:

Türkler hıdırellezde bağlıklarına semt olan yerlerde toplanır, Türkiyenin her yerinde olduğu gibi ailece eğlenirler, baharların tatlı günlerinde halkın mesiresini kendi bağlık ve bağçelikleri teşkil eder, yazın her aile kendi bağ ve bahçesile uğraşmayı en büyük bir zevk telekki eder, kış gecelerini kadınlar evlerde toplanarak masal ve manilerle erkeklerde kahye eğlenmelerile geçirirler.

Rumlar ise: 20 temmuzda Göztepede horoz panayiri yaparlar, bu panayirde kadın erkek herkes beyaz elbise giyer ve mutlaka her ev bir horoz keser. O gün süt, yogurt, peynir ve yumurta gibi beyaz yiyecek sarf edilir.

26 temmuzda ayazmada üç gün üç gece âhenk yapılır, bilhassa bekâr kızlar için ayazma üç günlük bir meşher halini alır.

Yeni mezarlıklar civarına panayir içi denir, buradada sene de bir defa çalgılar ve yemeklerle büyük eğlenti yaparlar. Burada rumların ayatodori isminde küçük bir manastırları vardır, bu içtimai ona makamı tazimde yaptıklarını söylerler.

Adanın muhtelif yerlerinde manastır adını taşıyan tarihi ve mimari kıymetten âzade bir çok manastırlara tesadüf edilmektedir. Öyleki bu isimlerin çokluğu her yabancının dikkat

nazarını çeker. Bu sebeple yaptığım incelemeden anladımki dört civarın üstüne bir çatı kurmağa serveti müsait hangi rum rüyasında bir papaz görmüş ise onun şerefine bir kulübecik vücuda getirmiş ve birde ayanikola, ayatodori, ilâh... gibi isim vermiştir.

Bozca adada beldenin hemen garbine düşen ve yeni kale tepesi adını taşıyan tepe üzerinde ikinci bir kale harabesi göze çarpar. Bu kalenin eski (Manenç) Bozca ada kalesile hiç bir tarihi alâkası yoktur. Burası bundan takriba 110 sene evvel Ali paşa ismindeki bidayette menfi, olup bilâhare memuriyet verilen bir zat tarafından ada halkına angarya sırasında yaptırılmış ve saraya karşı gayet muntazam ve muazzam bir eser olarak tanıtmaya muvaffak olup kendisini affettirmiştir. Bu kalenin tarihi bir kıymeti olmadığı gibi, san'atı mimarisi de yoktur. Hatta şimdi harap bir vaziyette olup bazı koyun sahipleri tarafından ağıl olarak kullanılmaktadır.

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—